

Conflicten in de ouder-adolescentrelatie, conflictoplossing en aanpassing van adolescenten

Susan J.T. Branje · Muriel van Doorn · Inge van der Valk

Abstract Om te onderzoeken waarom conflicten tussen adolescenten en hun ouders soms wel maar soms niet samenhangen met problematische psychosociale aanpassing van adolescenten, werd de modererende rol van conflictoplossing op deze samenhang onderzocht. Respondenten waren 1.313 Nederlandse jongeren in de vroege en middenadolescentie (12 en 17 jr.), die vragenlijsten invulden over hun conflicten en conflictoplossing met vader en moeder en verschillende aanpassingsproblemen. Vijf typen adolescenten konden worden onderscheiden die gekenmerkt waren door verschillende patronen van conflictoplossing. Deze typen verschilden betekenisvol van elkaar in conflicten met ouders en in aanpassingsproblemen. Bovendien waren conflicten sterker gerelateerd met externaliserend probleemgedrag voor een type dat gekenmerkt werd door terugtrekken en laag positief probleemoplossen en sterker gerelateerd aan internaliserend probleemgedrag voor een type dat voornamelijk negatieve manieren gebruikte om conflicten met ouders op te lossen.

Inleiding

Het toenemende streven naar autonomie van jongeren leidt tot een tijdelijke toename in ouder-kindconflicten gedurende de vroege adolescentie (Furman & Buhrmester, 1992; Laursen, 1995; Pinquart & Silbereisen, 2002). Deze conflicten komen voornamelijk voort uit uiteenlopende verwachtingen van adolescenten en ouders over gepast gedrag, met name met betrekking tot de timing van transitie in autoriteit, autonomie en verantwoordelijkheden (Dekovic, Noom & Meeus, 1997; Smetana, 1989). Tot op zekere hoogte kunnen conflicten met ouders

duch beschouwd worden als een normaal onderdeel van de adolescentieperiode en hebben deze conflicten een duidelijke functie in de autonomieontwikkeling van de adolescent. Te veel conflicten kunnen echter een risico vormen voor de psychosociale aanpassing en het welbevinden van adolescenten (Cooper, 1988; Mills & Grusec, 1988). De huidige studie onderzoekt of de gunstige versus nadelige effecten van ouder-adolescentconflicten op het psychologische functioneren van adolescenten afhangen van de wijze waarop adolescenten hun conflicten met ouders oplossen.

Eerder onderzoek was voornamelijk gericht op de nadelige effecten van ouder-adolescentconflicten op de aanpassing van adolescenten. Adolescenten die meer conflicten met ouders hebben, vertonen meer externaliserende en internaliserende problemen (Pelton & Forehand, 2001; Robin & Foster, 1989), hebben een lager psychologisch welbevinden, meer problemen op school en een hogere mate van middelengebruik (Shek, 1997). Bovendien rapporteren adolescenten die meer conflicten met vaders en moeders hebben een lager niveau van zelfwaardering en hangen conflicten met vaders positief samen met risicogedrag (Tucker, McHale & Crouter, 2003). De causale richting van deze relaties kan beide kanten opgaan: ouder-adolescentconflicten kunnen leiden tot meer probleemgedrag (Barber & Delfabbro, 2000; Wasserman, Miller, Pinner & Jaramillo, 1996), maar probleemgedrag kan ook leiden tot meer conflicten (Barber, 1994). Bidirectionele relaties tussen probleemgedrag en ouder-adolescentconflicten zijn ook gerapporteerd (Maggs & Galambos, 1993).

Ouder-adolescentconflicten hebben een verschillend effect op probleemgedrag van adolescenten, afhankelijk van de relationele context waarin de conflicten zich

afspelen. Conflicten hangen bijvoorbeeld samen met probleemgedrag voor kinderen van alcoholische ouders, maar niet voor kinderen van niet-alcoholische ouders (Barrera & Stice, 1998). Ook zijn conflicten sterker gerelateerd aan probleemgedrag bij lage ouderlijke ondersteuning dan bij hoge ouderlijke ondersteuning. Op vergelijkbare wijze lijkt acceptatie door moeders de relatie tussen ouder-adolescentconflicten en probleemgedrag van adolescenten te bufferen (Galambos, Sears, Almeida & Kolaric, 1995). Deze studies onderzochten met name ouderlijke variabelen als moderatoren van de link tussen conflicten en aanpassing. De huidige studie zal de rol van conflictoplossing door adolescenten als mogelijke moderator van de relatie tussen conflicten en aanpassing onderzoeken.

Conflictoplossing hangt ook samen met psychosociale aanpassing van adolescenten. Jongens die vaak op ouder-adolescentconflicten reageren met aanvallend gedrag en ruzie maken, vertonen meer externaliserend en internaliserend probleemgedrag, terwijl vermijdend gedrag samenhangt met internaliserende problemen en compromissen sluiten samenhangt met minder problemen en beter functioneren op school (Rubenstein & Feldman, 1993). Adolescenten die effectievere conflictoplossingsstrategieën met ouders gebruiken, rapporteren minder depressie en risicogedrag en meer zelfwaardering (Tucker, McHale & Crouter, 2003). Jongeren met ADHD/ODD gebruiken meer agressieve conflictoplossingsstrategieën in ouder-kindconflicten (Edwards, Barkley, Laneri, Fletcher & Metevia, 2001). Bovendien blijken specifieke combinaties van conflictoplossing door ouders en adolescenten gerelateerd aan psychosociale aanpassing van adolescenten: een combinatie van eisen stellen door de adolescent en terugtrekken door ouders was gerelateerd aan lagere zelfwaardering en een combinatie van eisen stellen door ouders en terugtrekken door adolescenten was gerelateerd aan meer alcohol- en druggebruik (Caughlin & Malis, 2004).

Er is tot nu toe weinig onderzoek naar de modererende rol van conflictoplossing op de relatie tussen ouder-adolescentconflicten en aanpassing van adolescent uitgevoerd. Tucker, McHale en Crouter (2003) vonden een interactie tussen effectieve conflictoplossing en frequentie van conflicten met moeders op depressie van adolescenten. Hoewel ze beweerden de modererende rol van effectieve conflictoplossing te onderzoeken, beschreven ze deze interactie in termen van de modererende rol van conflictfrequentie op de relatie tussen conflictoplossing en depressie: de negatieve relatie tussen effectieve conflictoplossing en depressie bleek sterker bij weinig conflicten dan bij veel conflicten.

In de huidige studie zullen we onderzoeken of de relatie tussen conflict en probleemgedrag gemodereerd wordt door conflictoplossingsstijl. Kurdek (1994)

onderscheidde vier manieren van conflictoplossing: positief probleemoplossen, ruzie maken, terugtrekken en toegeven. Bij positief probleemoplossen wordt geprobeerd de positie van de ander te begrijpen en constructieve redeneertactieken te gebruiken om tot een compromis te komen. Ruzie maken komt overeen met vertoon van verbaal geweld, boosheid, defensieve of aanvallende houding en het verlies van zelfbeheersing. Bij terugtrekken wordt het probleem vermeden, wordt er niet over het probleem gesproken en wordt er afstandelijk gedaan. Toegeven betekent het accepteren van de oplossing van de ander zonder het eigen standpunt naar voren te brengen. Naast deze strategieën onderscheiden we een vijfde stijl, de relatie beëindigen, wat inhoudt dat het contact verbroken wordt zonder het conflict op te lossen (Meeus e.a., 2004).

Door middel van een persoonsgeoriënteerde of typologische benadering zullen we groepen of typen adolescenten proberen te identificeren die dezelfde configuratie van conflictoplossingsstijlen hebben. We richten ons daarbij op de constellatie van conflictoplossingsstijlen die elke adolescent kenmerkt en de manier waarop deze conflictoplossingsstijlen samenwerken. Door deze typen adolescenten met verschillende conflictoplossingsstijlen te identificeren, worden conflictoplossingsstijlen niet als afzonderlijke stijlen onderzocht, maar als een systeem van stijlen die adolescenten in samenhang kunnen gebruiken. Het gebruik van een typologische benadering maakt het mogelijk verschillende typen adolescenten met verschillende conflictoplossingspatronen te gebruiken als moderatorvariabelen voor de relatie tussen conflictfrequentie en probleemgedrag.

We zullen onderzoeken of de relatie tussen ouder-adolescentconflicten en psychosociale aanpassing van adolescenten afhangt van het type conflictoplossingsstijl van de adolescent, ofwel of deze relatie verschilt voor verschillende typen adolescenten. We verwachten dat adolescenten die conflicten met ouders voornamelijk met positieve, constructieve strategieën oplossen minder nadelige effecten van conflicten ondervinden. Wanneer de conflictoplossingsstijl daarentegen negatiever is en gekenmerkt wordt door veel ruzie, of terugtrekken uit het conflict, wordt verwacht dat conflicten sterker samenhangen met aanpassingsproblemen. We verwachten dat adolescenten die conflicten met ouders oplossen door ruzie maken meer externaliserend probleemgedrag vertonen, terwijl adolescenten die ouder-adolescentconflicten oplossen door terugtrekken meer internaliserend en externaliserend probleemgedrag vertonen bij hogere frequentie van conflicten.

Samenvattend zullen we onderzoeken *a* of er verschillende typen adolescenten kunnen worden onderscheiden met distinctieve conflictoplossingsstijlen, en *b* of deze

conflictoplossingsstijlen de relatie van conflicten met ouders en probleemgedrag modereren. We zullen bij deze vraag controleren voor sekse en leeftijd van de adolescent.

Methodede

Respondenten

De data van deze studie komen uit de eerste meetronde van het longitudinale onderzoeksproject Conflict and Management of Relationships (CONAMORE; Meeus, Akse, Branje, e. a., 2004). In dit onderzoeksproject participeren 1.313 adolescenten gedurende vijf jaar met jaarlijkse metingen. Voor het huidige onderzoek waren data van de eerste meetronde beschikbaar. Van de respondenten waren er 923 vroege adolescenten (gem. leeftijd 12,42 jr.) en 390 middenadolescenten (gem. leeftijd 16,68 jr.), waaronder 676 meisjes en 637 jongens. Van de adolescenten was 86 procent van Nederlandse afkomst; de overige 14 procent kwam uit etnische minderheidsgroeperingen. Adolescenten kwamen van twaalf scholen in Utrecht en omgeving. Verschillende opleidingsniveaus waren vertegenwoordigd, met circa een derde van de adolescenten op VMBO/MBO-niveau, een derde op HAVO-niveau en een derde op VWO-niveau (door vele combinatieklassen met name in de jonge groep zijn exacte aantallen moeilijk te geven).

Procedure

Voorafgaand aan het onderzoek kregen zowel adolescenten als hun ouders schriftelijke informatie en als de adolescent toezegde deel te nemen aan het onderzoek werd schriftelijke toestemming gevraagd; minder dan 1 procent verkoos niet deel te nemen. Schriftelijke toestemming werd ook verkregen van de deelnemende scholen. De dataverzameling in de eerste meetronde vond plaats in 2001. Interviewers bezochten de scholen en vroegen deelnemende adolescenten om na schooltijd in klaslokalen te verzamelen en een reeks vragenlijsten in te vullen. De interviewer begon met een uitleg van het project en instructies over het invullen van de vragenlijst. Anonimiteit en geheimhouding van antwoorden werd expliciet gegarandeerd. De interviewer vroeg de adolescenten om tegelijkertijd maar onafhankelijk van elkaar de vragenlijsten in te vullen. De aanwezigheid van de interviewer zorgde voor complete invulling en voorkwam samenwerking tussen adolescenten bij het invullen van de vragenlijst. Na het invullen van de vragenlijst kregen de adolescenten een beloning van tien euro.

Meetinstrumenten

Conflicten. Aantal conflicten met vader en moeder werd gemeten met de Interpersonal Conflict Questionnaire (Laursen, 1993). De lijst bestaat uit 35 conflictonderwerpen die beoordeeld werden op een vijfpunts-Likert-schaal variërend van nooit via soms tot vaak. Adolescenten beoordeelden voor elk item hoe vaak ze gedurende de afgelopen week conflicten met vader en met moeder over het onderwerp hadden gehad. Items waren bijvoorbeeld 'Privacy, alleen willen zijn', 'Te veel tv kijken, of de computer of telefoon te veel gebruiken', 'Niet doen wat je gevraagd wordt', 'Hoe laat je thuis moet zijn' en 'Uiterlijk, kleding'. Cronbachs alfa's waren 0,94 voor conflicten met vader en 0,93 voor conflicten met moeder.

Conflictoplossing. Conflictoplossing met vader en moeder werd gemeten met een Nederlandse aanpassing van Kurdeks Conflict Resolution Style Inventory (CRSI; Kurdek, 1994), die vier conflictoplossingsstijlen meet: positief probleemoplossen, ruzie maken, terugtrekken en toegeven. In de Nederlandse adaptatie werd een vijfde conflictoplossingsstijl onderscheiden: de relatie beëindigen of verbreken. Adolescenten beoordeelden voor elk van 25 items hoe vaak ze specifieke conflictoplossingsgedragingen vertoonden tijdens ruzie met hun vader en moeder. Items werden beoordeeld op een vijfpunts-Likert-schaal variërend van nooit tot altijd. Een voorbeeld-item voor ruzie maken is: 'Mezelf laten gaan en dingen zeggen die ik niet echt meen'. De relatie beëindigen werd gemeten door bijvoorbeeld: 'Zeggen dat ik niets meer met hem of haar te maken wil hebben'. Een voorbeeld voor positief probleemoplossen is: 'Een oplossing proberen te vinden die voor ons allebei acceptabel is'. Een voorbeeld-item voor terugtrekken is: 'Niet meer naar hem of haar luisteren' en toegeven werd bijvoorbeeld gemeten met: 'Mijn eigen mening niet verdedigen'. Cronbachs alfa's varieerden van 0,72 tot 0,90 voor conflictoplossing met vader en van 0,65 tot 0,86 voor conflictoplossing met moeder.

Internaliserende problemen

Depressie werd gemeten met de Childhood's Depression Inventory (CDI; Kovacs, 1985), een symptoomgebaseerd instrument dat bestaat uit 27 items die beoordeeld worden op een driepunts-Likert-schaal variërend van niet waar tot zeer waar. Enkele voorbeeld-items zijn: 'Ik maak me voortdurend zorgen over allerlei dingen', 'Ik ben altijd moe' en 'Ik heb geen vrienden'. Cronbachs alfa voor deze schaal is 0,92.

Angst werd gemeten met de SCARED-R (Screen for Child Anxiety Related Emotional Disorders Revised), een DSM-IV-gerelateerde zelfrapportage vragenlijst van 66 items. De lijst is betrouwbaar en valide (Muris &

Tabel 1 Verschillen tussen de conflictoplossingstypen in conflict-oplossing, conflicten en probleemgedrag.

Verschillen tussen conflictoplossingstypen in:	df	F	Partiële η^2
Ruzie maken moeder	4, 1183	115,13*	0,29
De relatie beëindigen moeder	4, 1183	79,15*	0,21
Positief probleemoplossen moeder	4, 1183	453,84*	0,61
Terugtrekken moeder	4, 1183	176,03*	0,38
Toegeven moeder	4, 1183	26,87*	0,08
Ruzie maken vader	4, 1183	226,49*	0,44
De relatie beëindigen vader	4, 1183	211,18*	0,42
Positief probleemoplossen vader	4, 1183	529,42*	0,64
Terugtrekken vader	4, 1183	172,40*	0,37
Toegeven vader	4, 1183	38,97*	0,12
Conflicten moeder	4, 853	30,03*	0,09
Conflicten vader	4, 853	48,58*	0,14
Agressie	4, 877	8,58*	0,04
Delinquentie	4, 877	1,86	0,01
Depressie	4, 877	8,19*	0,03
Angst	4, 877	4,65*	0,02

* $p < 0,01$.

Sterneman, 2001) en meet in niet-klinische steekproeven een unidimensionele angstfactor (Muris, Merkelbach, Schmidt & Mayer, 1998). In de huidige studie werden 38 items gebruikt van de schalen paniekstoornis (bijv. 'Als ik bang ben heb ik moeite met ademen'), separatieangst (bijv. 'Ik maak me zorgen dat er iets ergs met mijn ouders zal gebeuren'), sociale angst (bijv. 'Ik ben nerveus bij mensen die ik niet goed ken'), schoolangst (bijv. 'Ik pikker over naar school gaan') en gegeneraliseerde angst (bijv. 'Ik maak me zorgen of het wel goed met me komt'). Items werden beoordeeld op een driepuntsschaal variërend van bijna nooit tot vaak. Hoewel er vijf verschillende dimensies van angst in de vragenlijst gemeten worden (zie Wijsbroek, Hale, Raaijmakers & Muris, 2005) hebben we de scores gemiddeld om een totale angstscore te berekenen. Cronbachs alfa was 0,93.

Externaliserende problemen

Agressie werd gemeten middels zeventien items van Björkqvist (Björkqvist, Lagerspetz & Osterman, 1992), waarbij adolescenten aangaven in hoeverre ze bepaald gedrag vertoonden wanneer ze boos waren op iemand in hun klas. De schaal bevat subschalen voor directe agressie en indirecte agressie. Voorbeeld-items voor directe agressie zijn: 'Ik schop of sla de ander' en 'Ik scheld de ander uit', en voor indirecte agressie: 'Ik verspreid gemene geruchten over de ander als wraak' en 'Ik zeg tegen anderen dat ze niet met die persoon moeten

omgaan'. Items werden beoordeeld op een vierpunts-Likert-schaal variërend van nooit tot erg vaak. Items voor directe en indirecte agressie werden gemiddeld om een totale agressiescore te berekenen. De totale agressiescore had een Cronbachs alfa van 0,89.

Delinquentie werd gemeten door zestien items van Baerveldt, van Rossem en Vermande (2003). Adolescenten werd gevraagd om op een vierpuntsschaal van nooit tot vier keer of meer te beoordelen hoe vaak ze bepaalde vormen van delinquentie vertoond hadden gedurende de laatste twaalf maanden (bijv. 'Een fiets gestolen', 'Opzettelijk iets kapot gemaakt op straat'). Cronbachs alfa voor deze schaal was 0,90.

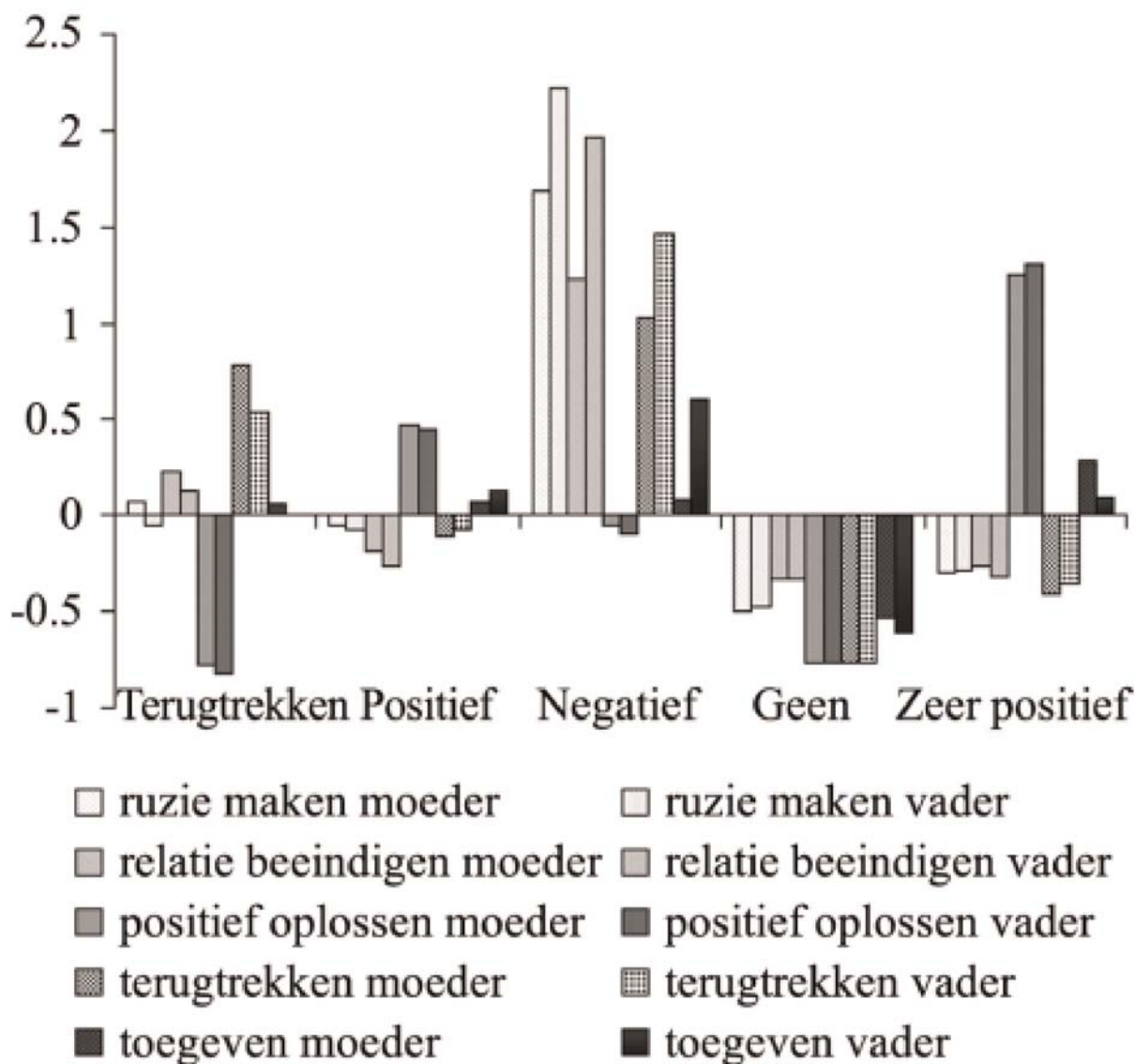
Resultaten

Verschillende typen conflictoplossingsstijlen

Om te onderzoeken of verschillende typen adolescenten met distinctieve constellaties van conflictoplossing onderscheiden kunnen worden, werd een hiërarchische clusteranalyse uitgevoerd op de vijf conflictoplossingsstrategieën met vader en moeder (d.w.z. samen tien conflictoplossingsstrategieën). De clusteranalyse werd uitgevoerd met Wards methode en de gekwadraterde Euclideanse afstandsmaat. Het aantal clusters werd bepaald door het aantal adolescenten per cluster en het betekenisvolle onderscheid tussen de clusters te bestuderen. De partiële eta-kwadraat werd berekend om te evalueren of de clusteroplossing ten minste een acceptabele 10 procent van de variantie in elk van de originele geclusterde variabelen kon verklaren (Ter Bogt, Raaijmakers, Vollebergh, Van Wel & Sikkema, 2003). Een vijfclusteroplossing bleek het meest optimaal. Deze clusters werden gerepliceerd in een reeks clusteranalyses op een aantal willekeurig geselecteerde onafhankelijke steekproefhelften. Om te onderzoeken of de typen significant verschilden in conflictoplossingsstrategie, werden MANOVA's uitgevoerd met de vijfclusteroplossing als predictor en de afzonderlijke conflictoplossingsstrategieën met vader en moeder als afhankelijke variabelen, waarbij een alfa van 0,05 werd gehanteerd. De MANOVA's toonden dat de vijf clusters verschilden waren in hun constellatie van conflictoplossingsstrategieën (zie tabel 1 en figuur 1).

1. *Terugtrekken* (237 adolescenten) werd gekenmerkt door een relatief hoog niveau van terugtrekken en een zeer laag niveau van positief probleemoplossen.
2. *Positief* (374 adolescenten) werd gekenmerkt door een gemiddeld tot hoog niveau van positief probleemoplossen en een gemiddeld niveau van de overige conflictoplossingsstijlen.

Conflictoplossing voor verschillende typen adolescenten

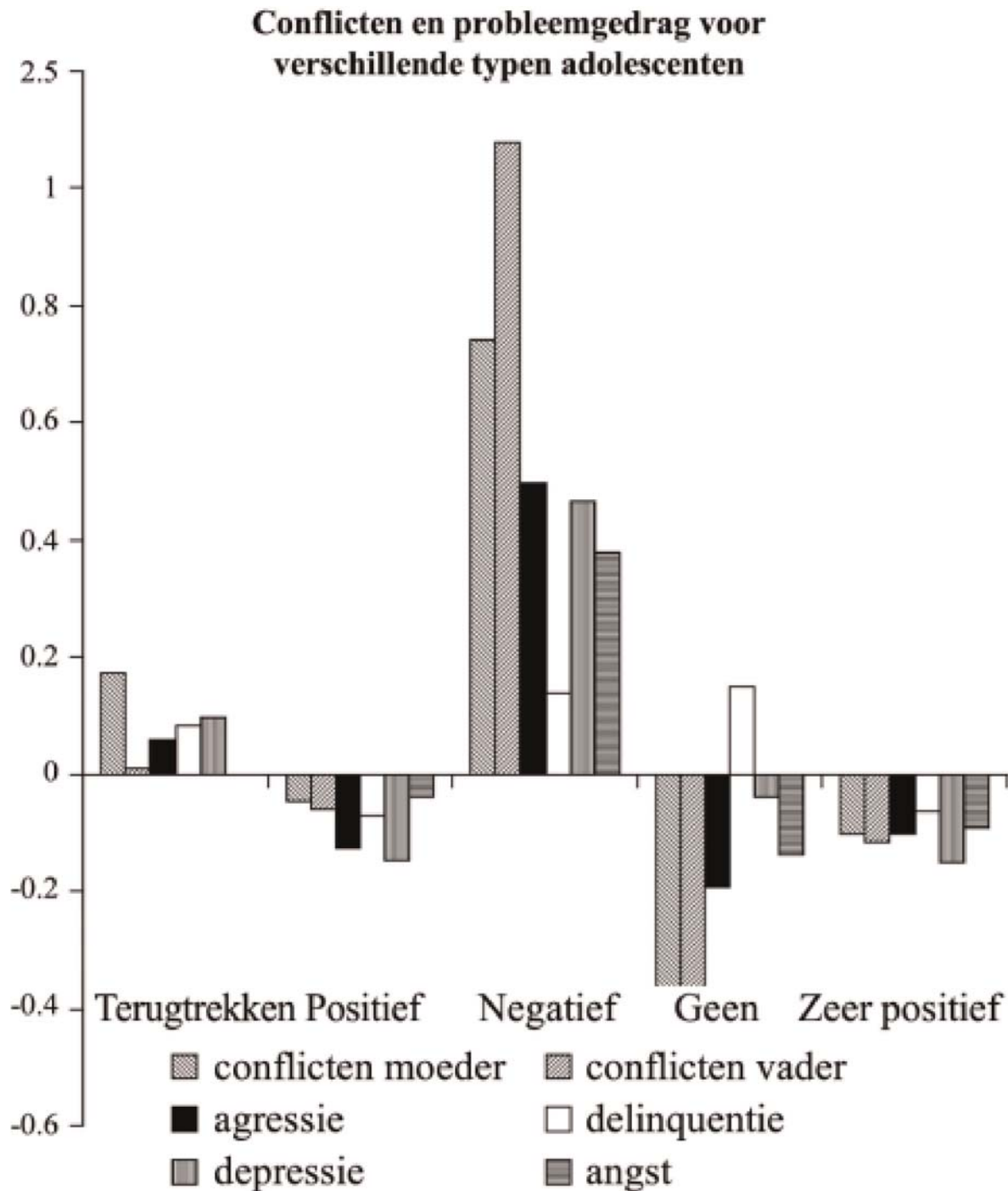

Figuur 1 Gemiddelde niveaus van conflictoplossingsstrategieën met vader en moeder voor verschillende conflictoplossingstypen. Letters geven significante verschillen in conflictoplossingsstrategieën tussen conflictoplossingstypen weer. Omdat dezelfde verschillen werden gevonden voor conflictoplossingsstijlen met vaders en moeders, wordt een letter gebruikt voor elke conflictoplossingsstijl voor vader en moeder samen.

3. *Negatief* (87 adolescenten) werd gekenmerkt door een zeer hoog niveau van ruzie maken, de relatie beëindigen, terugtrekken en toegeven.
4. *Geen oplossing* (261 adolescenten) bestond uit adolescenten die op alle conflictoplossingsstrategieën zeer lage scores hadden, wat suggereert dat ze conflicten met ouders niet oplossen.
5. *Zeer positief* (229 adolescenten) werd gekenmerkt door een zeer hoog niveau van positief probleemoplossen,

een gemiddeld niveau van toegeven en een laag niveau van de overige conflictoplossingsstrategieën.

Chi-kwadraat toetsen toonden aan dat jongere en oudere adolescenten en jongens en meisjes verschillend verdeeld waren over de clusters (leeftijd $\chi^2(4) = 33,18$, geslacht $\chi^2(4) = 18,40$, $p < 0,001$). Vergeleken met jongere adolescenten waren oudere adolescenten meer dan verwacht vertegenwoordigd in de clusters Positief (34 vs.

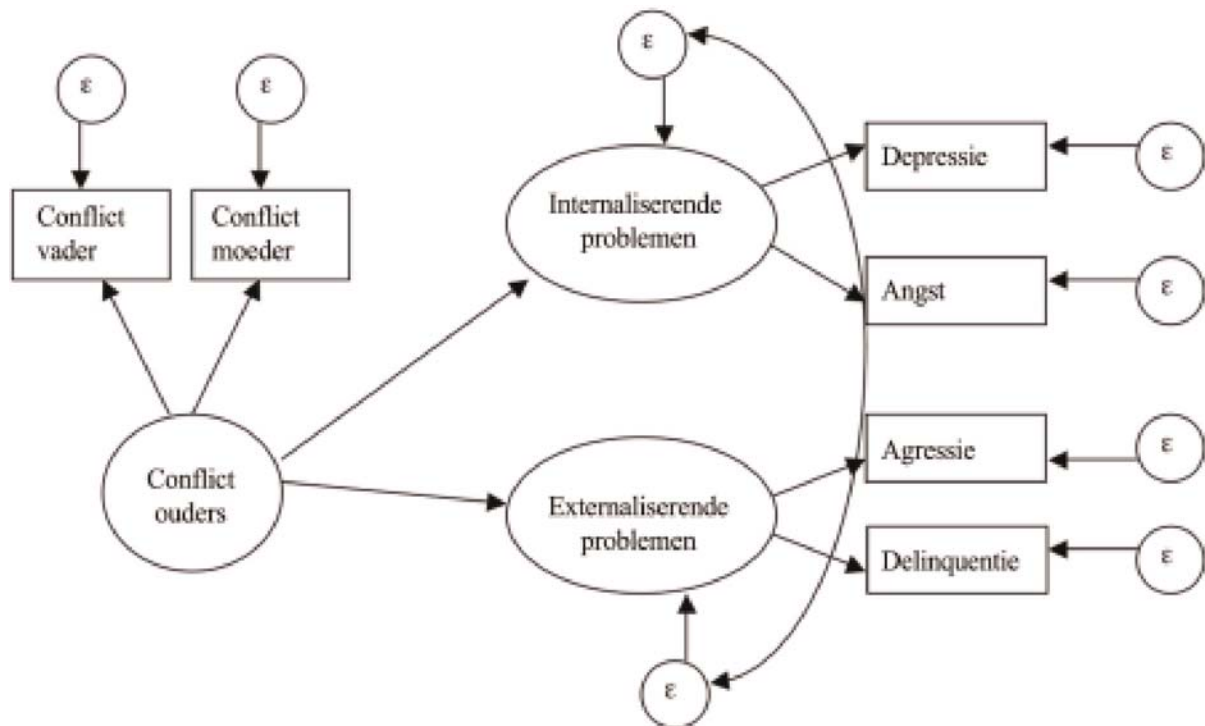

Figuur 2 Gemiddelde niveaus van conflicten met vader en moeder en aanpassingsproblemen voor verschillende conflictoplossingstypen. Letters geven significante verschillen in conflicten en aanpassing tussen conflictoplossingstypen weer.

30%) en Negatief (13 vs. 5%) en minder dan verwacht in het cluster Geen oplossing (17 vs. 24%). Vergelijken met jongens waren meisjes meer dan verwacht vertegenwoordigd in de clusters Negatief (9 vs. 5%) en Terugtrekken (22 vs. 18%) en minder dan verwacht in het cluster Geen oplossing (18 vs. 26%).

Vervolgens onderzochten we of de typen adolescenten met verschillende conflictoplossingsstijlen verschilden in

het aantal conflicten met vader en moeder en in hun probleemgedrag. Opnieuw werden MANOVA's uitgevoerd waarbij de vijfclusteroplossing gebruikt werd als predictor en conflicten met vader en moeder, angst, depressie, agressie en delinquentie de afhankelijke variabelen waren (zie tabel 1). De resultaten zijn weergegeven in figuur 2. Adolescenten in het cluster Negatief hadden de meeste conflicten met vader en moeder en adolescenten in het

Figuur 3 Geschat model voor de relatie tussen conflicten met ouders en externaliserend en internaliserend probleemgedrag. Dit model werd geschat in een multigroepanalyse voor elk van de vijf conflictoplossingstypen.

Tabel 2 Fit-indices van verschillende modellen in multigroep-padaanalyses.

Model	χ^2	DF	GFI	NNFI	RMSEA	χ^2/df
1. alle gelijk	395,33*	86	0,86	0,76	0,07	
2. 1 met verschillende paden	388,63*	78	0,86	0,73	0,07	1 vs. 2: 6,7/8
3. 1 met verschillende meetfouten	147,57*	62	0,95	0,91	0,04	1 vs. 3: 247,8/24*
4. 3 met verschillende paden	138,67*	54	0,95	0,90	0,04	3 vs. 4: 8,9/8
5. 3 met deels verschillende paden	141,69*	60	0,95	0,91	0,04	3 vs. 5: 5,9/2**

* $p < 0,01$; ** $p < 0,05$.

Tabel 3 Regressiecoëfficiënten en gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten voor verschillende conflictoplossingstypen.

	Totaal	Jongens	Meisjes	Vroege adolescentie	Midden- adolescentie
MConflict ouders ?					
internaliserende problemen					
Terugtrekken	0,07** ^a (0,15)	0,06** ^a (0,14)	0,11** ^a (0,26)	0,08** ^a (0,21)	-0,02 ^a (-0,02)
Positief	0,07** ^a (0,15)	0,06** ^a (0,14)	0,11** ^a (0,26)	0,08** ^a (0,21)	-0,02 ^a (-0,02)
Negatief	0,22** ^b (0,44)	0,20** ^b (0,43)	0,45** ^b (0,75)	0,31** ^b (0,67)	-0,02 ^a (-0,02)
Geen oplossing	0,07** ^a (0,15)	0,06** ^a (0,14)	0,11** ^a (0,26)	0,08** ^a (0,21)	-0,02 ^a (-0,02)
Zeer positief	0,07** ^a (0,15)	0,06** ^a (0,14)	0,11** ^a (0,26)	0,08** ^a (0,21)	-0,02 ^a (-0,02)
Conflict ouders ?					
externaliserende problemen					
Terugtrekken	0,34** ^b (0,52)	0,35** ^b (0,46)	0,31** ^b (0,91)	0,48** ^b (0,74)	0,21** ^a (0,23)
Positief	0,23** ^a (0,38)	0,20** ^a (0,28)	0,11** ^a (0,63)	0,27** ^a (0,53)	0,21** ^a (0,23)
Negatief	0,23** ^a (0,38)	0,35** ^b (0,46)	0,11** ^a (0,63)	0,27** ^a (0,53)	0,21** ^a (0,23)
Geen oplossing	0,23** ^a (0,38)	0,20** ^a (0,28)	0,11** ^a (0,63)	0,27** ^a (0,53)	0,21** ^a (0,23)
Zeer positief	0,23** ^a (0,38)	0,20** ^a (0,28)	0,11** ^a (0,63)	0,27** ^a (0,53)	0,21** ^a (0,23)

Gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten staan vermeld tussen haakjes. Superscripten geven significante verschillen in probleemgedrag tussen de conflictoplossingstypen weer. ** $p < 0,01$.

cluster Geen oplossing rapporteerden de minste conflicten. Adolescenten die terugtrekken als de primaire conflictoplossingsstrategie rapporteerden, hadden het op een na hoogste aantal conflicten met moeder. Tussen de overige typen werden geen significante verschillen gevonden in aantal conflicten met vader en moeder. Adolescenten in het cluster Negatief werden ook gekenmerkt door significant hogere niveaus van agressie, angst en depressie dan de overige typen. Voor delinquentie werden geen significante verschillen tussen de typen adolescenten gevonden.

Relatie van conflicten met probleemgedrag voor adolescenten met verschillende typen conflictoplossingsstijlen

Om te onderzoeken of de relatie tussen ouder-adolescentconflicten en internaliserende en externaliserende problemen verschilt voor de typen adolescenten met distinctieve conflictoplossingsstijlen, werden multigroep-padanalyses uitgevoerd waarbij de vijf typen adolescenten met verschillende conflictoplossingsstijlen de groepen waren en voor elke groep de relatie tussen conflicten en probleemgedrag geschat werd (zie figuur 3). Conflicten met ouders werd gemeten als latente variabele met als indicatoren conflicten met vader en conflicten met moeder. Voor probleemgedrag werden latente variabelen voor internaliserende en externaliserende problemen gebruikt, met respectievelijk angst en depressie en agressie en delinquentie als indicatoren. Voor elke latente variabele werd de factorlading van een van de indicatoren gefixeerd op 1 en de factorlading van de andere indicator werd gelijkgesteld over de vijf groepen. Configurale invariantie (d.w.z. gelijkheid in aantal factoren en paden tussen factoren) en invariantie van factorloadingen is een noodzakelijke conditie om verschillen in paden tussen groepen te testen (Kline, 1998). Correlaties tussen internaliserende en externaliserende problemen werden toegestaan, maar werden gelijkgesteld tussen groepen. Hoewel invariante factorvariantie en covariantie niet noodzakelijk zijn om paden tussen groepen te vergelijken, kozen we ervoor om deze gelijk te stellen om zowel ongestandaardiseerde als gestandaardiseerde coëfficiënten te kunnen vergelijken.

Om de fit van de modellen te evalueren, gebruikten we de 'goodness of fit'-index (GFI), de 'non-normed fit index' (NNFI) en de 'root mean square error of approximation' (RMSEA). Waarden van de GFI en NNFI boven 0,90 geven een acceptabele fit aan en waarden boven 0,95 geven een goede fit aan (Hu & Bentler, 1999). RMSEA waarden tot 0,06 geven een goede fit aan en waarden tot 0,10 zijn redelijk.

Eerst werd een model geschat waarbij alle factorvarianties en -covarianties, meetfoutvarianties en

padcoëfficiënten gelijkgesteld waren over de vijf groepen. Dit model leverde geen goede fit op (zie tabel 2). Vervolgens werd een model geschat waarbij de padcoëfficiënten tussen groepen mochten verschillen. Met een chi-kwadratverschiltoets werd onderzocht of dit minder beperkte model significant beter fite dan het eerste model met gelijkgestelde paden. De resultaten gaven aan dat dit niet het geval was. In het derde model werden verschillen in meetfoutvarianties tussen groepen toegestaan. Invariante meetfoutvariantie toetst of het model vergelijkbare voorspellende waarde over groepen heeft (Kline, 1998), maar toetsen voor gelijke factorvariantie en -covariantie zijn niet afhankelijk van invariante meetfoutvariantie. Het toestaan van verschillen in meetfoutvarianties verbeterde de fit van het model significant. Vervolgens werden opnieuw verschillende padcoëfficiënten toegestaan tussen de groepen, maar dit verbeterde de fit niet. In het uiteindelijke model werden slechts enkele verschillen in padcoëfficiënten tussen groepen toegestaan: in overeenstemming met de hypothesen werden de paden van de typen Terugtrekken en Negatief vrijgelaten ten opzichte van de andere groepen, wat de fit significant verbeterde en een acceptabele fit opleverde.

Tabel 3 (tweede kolom, onder het kopje Totaal) toont de resulterende padcoëfficiënten van dit uiteindelijke vijfde multigroep model met gedeeltelijk verschillende paden tussen groepen. De resultaten tonen dat conflicten met ouders significant gerelateerd zijn aan externaliserende en internaliserende problemen. Kritische ratio-vergelijking van coëfficiënten voor de vijf typen adolescenten gaven aan dat voor adolescenten met een negatieve conflictoplossingsstijl conflicten met ouders significant sterker samenhangen met internaliserende problemen dan voor de overige vier typen. Adolescenten die hun conflicten met ouders oplossen door een combinatie van ruzie maken, terugtrekken, of de relatie beëindigen, rapporteren meer internaliserende problemen in relatie tot conflicten met ouders dan adolescenten die andere conflictoplossingsstrategieën gebruiken. Voor adolescenten met een conflictoplossingsstijl gekenmerkt door terugtrekken en weinig positief probleemoplossen hingen conflicten met ouders significant sterker samen met externaliserende problemen dan voor de andere vier typen. Adolescenten die conflicten met ouders oplossen door terugtrekken rapporteren meer externaliserende problemen in relatie tot conflicten met ouders dan adolescenten die andere constellaties van conflictoplossingsstrategieën gebruiken. De overige groepen verschilden niet significant in de relatie tussen conflicten met ouders en probleemgedrag.

Aangezien conflictoplossing gerelateerd is aan de hoeveelheid conflicten die adolescenten hebben, zouden de gevonden modererende effecten van

conflictoplossingsstrategieën deels ook verklaard kunnen worden door de hoeveelheid conflicten zelf. Om hiervoor te corrigeren, hadden we in eerdere SEM-analyses met geobserveerde variabelen voor probleemgedrag de gemiddelden in de analyses meegeschat. In deze analyses werden vergelijkbare verschillen in de relatie tussen conflicten en probleemgedrag voor de vijf typen gevonden. Uiteindelijk hebben we gekozen voor het gebruik van latente factoren, waardoor het door een gebrek aan vrijheidsgraden niet mogelijk was de gemiddelden mee te schatten in de analyses. De eerdere analyses suggereren echter dat de verschillen in coëfficiënten tussen de vijf typen niet aan verschillen in aantal conflicten te wijten zijn.

We herhaalden de multigroepanalyses voor jongens en meisjes apart. Voor zowel jongens als meisjes fitte het vijfde model het beste. De sterkere relatie tussen conflicten en internaliserende problemen voor het type Negatief en de sterkere relatie tussen conflicten en externaliserende problemen voor het type Terugtrekken werden voor zowel jongens als meisjes gevonden (zie tabel 3). Bovendien vertoonde het type Negatief voor jongens ook een sterkere relatie tussen conflicten en externaliserend gedrag. De fit van de uiteindelijke modellen was $\chi^2(60) = 108,85$, $GFI = 0,92$, $RMSEA = 0,04$ voor jongens en $\chi^2(60) = 102,79$, $GFI = 0,93$, $RMSEA = 0,04$ voor meisjes.

We vergeleken de multigroep modellen ook voor vroege en middenadolescenten. Voor vroege adolescenten fitte het vijfde model het beste en werd zowel de sterkere relatie tussen conflicten en internaliserende problemen voor het type Negatief als de sterkere relatie tussen conflicten en externaliserende problemen voor het type Terugtrekken gevonden. Voor middenadolescenten fitte het derde model het beste en werden geen verschillen gevonden tussen de vijf groepen en hingen conflicten niet significant samen met internaliserende problemen. De fit van de uiteindelijke modellen was $\chi^2(60) = 156,04$, $GFI = 0,91$, $RMSEA = 0,06$ voor vroege adolescenten en $\chi^2(62) = 116,05$, $GFI = 0,90$, $RMSEA = 0,05$ voor middenadolescenten.

Discussie

Het doel van de huidige studie was te onderzoeken of verschillende typen adolescenten onderscheiden kunnen worden die gekenmerkt worden door distinctieve patronen van conflictoplossingsstrategieën in conflicten met vaders en moeders en die de relatie tussen ouder-adolescentconflicten en probleemgedrag van adolescenten modereren. Middels een persoonsgerichte benadering konden vijf typen adolescenten onderscheiden worden die niet alleen betekenisvol verschilden in hun patroon

van conflictoplossing, maar ook in aantal conflicten met ouders en in probleemgedrag. De belangrijkste bevinding van het onderzoek was wel dat conflictoplossingsstijlen van verschillende typen adolescenten samenwerken als een systeem en zo tot verschillende uitkomsten leiden. We vonden dat type conflictoplossing de link tussen conflicten met ouders en probleemgedrag enigszins modereert: conflicten met ouders hangen verschillend samen met probleemgedrag voor adolescenten gekenmerkt door distinctieve manieren van conflictoplossing.

Er werd een verband gevonden tussen het aantal conflicten met ouders en probleemgedrag, waarbij het verband tussen conflicten en externaliseren systematisch sterker was dan tussen conflicten en internaliseren. Als gekeken wordt naar de mogelijke negatieve effecten van conflicten voor de psychosociale aanpassing van adolescenten, bleken twee conflictoplossingstypen met name ineffectief. Het type Negatief werd gekenmerkt door hoge niveaus van ruzie maken, de relatie beëindigen, terugtrekken en, in iets mindere mate, toegeven. Dit type kwam het minste voor, maar vertoonde meer conflicten met vaders en moeders en significant hogere niveaus van agressie, depressie en angst dan de overige typen. In tegenstelling tot onze hypothese was de relatie tussen internaliserende problemen en conflicten het sterkst voor dit type en niet de relatie tussen externaliserende problemen en conflicten. Hoewel de relatie van conflicten met externaliserende problemen over het algemeen sterker was dan de relatie van conflicten met internaliserende problemen, was dit niet het geval voor het type Negatief. Voor adolescenten die een combinatie van ruzie maken, terugtrekken, toegeven en de relatie beëindigen als belangrijkste strategie gebruiken, waren conflicten met ouders sterker gerelateerd aan depressie en angst dan voor typen adolescenten die andere conflictoplossingsstrategieën gebruiken. Deze bevinding suggereert dat dit type adolescenten worstelt met het verkrijgen van autonomie. Depressieve gevoelens hangen namelijk samen met moeilijkheden in het ontwikkelen van autonomie met ouders (Allen, Hauser, Eickholt, Bell & O'Connor, 1994) en adolescenten met een depressieve stoornis beschrijven hun relatie met ouders als verstrikt (Jewell & Stark, 2003). De geschiedenis van conflicten rond autoriteit en de met name hostile emotionele toon in deze ouder-adolescentrelaties kan leiden tot internaliserende problemen voor adolescenten die betrokken zijn in dergelijke relaties.

Het andere ineffectieve type, Terugtrekken, werd gekenmerkt door hoge niveaus van terugtrekken en lage niveaus van positief probleemoplossen en rapporteerde gemiddelde niveaus van conflicten met moeder. Dit type blijkt conflicten met ouders niet adequaat op te lossen, maar in plaats daarvan te stoppen met praten en zich

terug te trekken uit de situatie. De relatie tussen externaliserende problemen en conflicten was het sterkst voor deze groep adolescenten die terugtrekken gebruikt als voornaamste conflictoplossingsstrategie: conflicten met ouders hingen sterker samen met agressie en delinquentie voor dit type dan voor de overige typen adolescenten. Voor deze groep adolescenten kan terugtrekken een strategie zijn om ouderlijke controle en supervisie op hun antisociale gedrag te vermijden. Het vermijden van discussies over conflictueuze onderwerpen met ouders kan deze adolescenten in staat stellen hun eigen weg te gaan en externaliserend gedrag te vertonen. Problemen in de ontwikkeling van autonomie en verbondenheid met ouders, met name moeilijkheden in het behouden van verbondenheid met ouders, zijn inderdaad gerelateerd aan externaliserend gedrag (Allen e.a., 1994). Gezinnen van adolescente middenmisbruikers worden gekarakteriseerd als te vrij en niet-betrokken (Friedman & Utada, 1992; Protinsky & Shilts, 1990; Volk, 1989) en adolescenten met een gedragsstoornis neigen de disciplineringsstijl van hun ouders te beschrijven als permissief (Jewell & Stark, 2003). Ook vertonen adolescenten uit gezinnen die hoger op individualisme dan verbondenheid scoren meer agressie (Noack & Puschner, 1999).

Twee typen adolescenten werden gekenmerkt door relatief effectieve manieren om conflicten op te lossen: Zeer positief en Positief. Het type Zeer positief vertoonde zeer hoge niveaus van positief probleemoplossen en zeer weinig ruzie maken, de relatie beëindigen en terugtrekken. Het type Positief vertoonde veel, hoewel significant minder dan het type Zeer positief, positief probleemoplossen en gemiddelde niveaus van de andere manieren om conflicten op te lossen. Deze typen rapporteerden lage tot gemiddelde aantallen conflicten met vaders en moeders, maar vertoonden geen hogere niveaus van aanpassingsproblemen. Deze resultaten zijn in overeenstemming met eerdere bevindingen (bijv. Tucker, McHale & Crouter, 2003). Ook verschilde de relatie tussen conflicten en probleemgedrag niet van de andere groepen. Het laatste type dat onderscheiden kon worden, werd gekenmerkt door geen enkele conflictoplossing; dit type scoorde het laagst op alle conflictoplossingstactieken en rapporteerde de minste conflicten met ouders. Blijkbaar zijn er voor dit type niet veel conflicten met ouders op te lossen en is er dus geen conflictoplossingsstrategie nodig. Desondanks was de relatie tussen aantal conflicten en probleemgedrag voor dit type gelijk aan de andere typen.

Een sterk punt van dit onderzoek is de persoonsgerichte benadering, die het mogelijk maakt te kijken naar de combinatie van verschillende conflictoplossingsstrategieën in plaats van naar geïsoleerde strategieën. Hierdoor kwamen patronen van conflictoplossingsstrategieën die

vaak samengaan aan het licht die niet naar voren komen als het effect van iedere conflictoplossingsstrategie apart onderzocht wordt. Adolescenten die veel ruzie maken, gebruiken bijvoorbeeld meestal ook de relatie beëindigen, terugtrekken en - in mindere mate - toegeven om hun conflicten met ouders op te lossen. Positief probleemoplossen en zoeken naar compromissen gaat juist niet vaak samen met ruzie maken. De vijf typen zijn uiteraard exploratief gevonden en moeten in toekomstig onderzoek gerepliceerd worden.

Bovendien werden de vijf typen met verschillende conflictoplossing gekenmerkt door verschillende uitkomsten. Hoewel conflicten positief samenhangen met internaliserende en externaliserende problemen voor alle adolescenten, is deze relatie sterker voor bepaalde typen adolescenten met specifieke combinaties van conflictoplossingsstrategieën. Het effect van een specifieke conflictoplossingsstrategie hangt hierbij af van het patroon van strategieën waarbinnen de specifieke strategie gebruikt wordt. Het effect van terugtrekken hangt bijvoorbeeld duidelijk af van de overige strategieën die naast terugtrekken gebruikt worden. Als terugtrekken de enige gebruikte strategie is om conflicten met ouders op te lossen, hangen deze conflicten sterker samen met externaliserende problemen. Als terugtrekken daarentegen gebruikt wordt in combinatie met ruzie maken, toegeven en de relatie beëindigen, hangen conflicten sterker samen met internaliserende problemen. De relatie tussen ouder-adolescentconflicten en psychosociale aanpassing hangt dus af van de conflictoplossingsstijl die de adolescenten hanteren, wat bevestigt dat conflicten met ouders niet onder alle omstandigheden even negatieve gevolgen hoeven te hebben. De causale richting van effecten in de relatie tussen conflicten en aanpassing moet echter nog verder onderzocht worden. Conflicten met ouders kunnen leiden tot meer aanpassingsmoeilijkheden van adolescenten, maar het omgekeerde kan ook het geval zijn, zodat probleemgedrag van adolescenten (met name externaliserend gedrag) leidt tot meer conflicten met ouders.

Een onverwacht resultaat was dat conflictoplossingsstijl de relatie tussen conflicten en probleemgedrag niet modereerde voor middenadolescenten. Ook bleken conflicten niet significant samen te hangen met internaliserende problemen voor middenadolescenten. Deze bevindingen kunnen samenhangen met de ontwikkeling richting grotere autonomie, individualiteit en onafhankelijkheid van ouders die middenadolescenten kenmerkt (Cooper, Grotevant & Condon, 1983) en die hen assertiever, meer invloedrijk en minder gevoelig maakt voor ouder-kindconflicten ongeacht de manier waarop ze deze conflicten aanpakken. Mogelijk zijn ouders in de middenadolescentie als gevolg van een separatie-effect

minder belangrijk dan voorheen. Voor zowel vroege adolescenten als voor jongens en meisjes werden de modererende effecten van Terugtrekken op de link tussen conflicten en externaliserende problemen en van Negatief conflict oplossen op de link tussen conflicten en internaliserende problemen bevestigd. Een extra verschil tussen de conflictoplossingstypen werd gevonden voor jongens: voor jongens die de negatieve stijl van conflictoplossing hanteerden, waren conflicten niet alleen sterker gerelateerd aan internaliserend gedrag maar ook aan externaliserend gedrag. Dit kan verklaart worden door het feit dat jongens over het algemeen meer geneigd zijn problemen te externaliseren dan meisjes.

Een beperking van deze studie is het gebruik van zelfrapportage om conflicten en conflictoplossing van adolescenten met ouders en psychosociale aanpassing van adolescenten te meten. Gedeelde methodevariantie, of de neiging van respondenten om verschillende vragen op dezelfde manier te beantwoorden, kan de gevonden relaties tussen conflicten en aanpassing versterkt hebben. Met name de oordelen over conflicten en conflictoplossing zijn wellicht niet onafhankelijk omdat het voor de adolescent moeilijk is deze twee zaken te onderscheiden. De belangrijkste resultaten van dit onderzoek betreffen echter de verschillende associaties tussen ouder-adolescentconflicten en aanpassing van adolescenten voor verschillende conflictoplossingstypen en het is onwaarschijnlijk dat gedeelde methodevariantie een verschillend effect heeft voor de verschillende conflictoplossingstypen.

Een ander nadeel is dat conflictoplossing is onderzocht als een individueel kenmerk, terwijl het eigenlijk een dyadisch kenmerk betreft. Niet alleen wat de adolescent doet maar ook wat de ouder doet is van belang en toekomstig onderzoek zou zich dan ook moeten richten op functionele en disfunctionele combinaties van conflictoplossingstijlen van ouders en adolescenten. In huwelijksrelaties toonde Kurdek (1995) aan dat de invloed van conflicten op de huwelijksatisfactie afhankelijk is van de conflictoplossingstijl van beide relatiepartners. Vooral de mate waarin de vrouw conflicten aangaat en de man zich terugtrekt hing samen met veranderingen in relatiesatisfactie van beide partners. Recent zijn er nieuwe methoden ontwikkeld om conflictoplossing als dyadisch verschijnsel te onderzoeken (Granic & Hollenstein, 2003; Granic, Hollenstein, Dishion & Patterson, 2003).

Tot besluit

Samenvattend bleek een persoonsgerichte benadering van conflictoplossing zeer geschikt om te verhelderen hoe type conflictoplossingsstijl de relatie tussen ouder-adolescentconflicten en probleemgedrag van

adolescenten modereert. Zoals verwacht toonden de resultaten van dit onderzoek dat ouder-kindconflicten niet altijd even schadelijk hoeven te zijn voor de psychosociale aanpassing van adolescenten als vaak gesuggereerd wordt. Ouder-adolescentconflicten bieden adolescenten de gelegenheid om te leren onderhandelen, hun eigen mening naar voren te brengen, rekening te houden met de mening van anderen en compromissen te sluiten. Voor adolescenten die erin slagen een positieve conflictoplossingsstijl met gebruik van onderhandelen en compromissen te verwerven, moeten conflicten met ouders beschouwd worden als minder schadelijk dan vaak gedacht wordt.

Ontvangen: 14 april 2005; geaccepteerd: 14 oktober 2005.

Branje, S.J.T., Doorn, M. van, & Valk, I. van der (2005). Conflicts in the parent-adolescent relationship, conflict resolution and adaptation by adolescents. Nederlands Tijdschrift voor de Psychologie, 60, 151-161.

To investigate why some parent-adolescent conflicts are related to adolescent adjustment and others are not, the moderating role of conflict resolution in this relation was examined. Participants were 1.313 Dutch adolescents, who completed measures on conflicts and conflict resolution with father and mother and adjustment problems. Five types of adolescents could be distinguished that were characterized by different patterns of conflict resolution. These types meaningfully differed in conflicts with parents and adjustment problems. Furthermore, conflicts were stronger related to externalizing problems for a type characterized by withdrawal and low positive problem solving, and were stronger related to internalizing problems for a type that mainly used negative ways to resolve conflicts.

Literatuur

- Allen, J.P., Hauser, S.T., Eickholt, C., Bell, K.L., & O'Connor, T. G. (1994). Autonomy and relatedness in family interactions as predictors of expressions of negative adolescent affect. *Child Development, 65*, 179-194.
- Baerveldt, C., Rossem van, R., & Vermande, M. (2003). Pupils' delinquency and their social networks: A test of some network assumptions of the ability and inability models of delinquency. *Netherlands Journal of Social Sciences, 39*, 107-125.
- Barber, B.K. (1994). Cultural, family, and personal contexts of parent-adolescent conflict. *Journal of Marriage and the Family, 56*, 375-386.
- Barber, J.G., & Delfabbro, P. (2000). Predictors of adolescent adjustment: Parent-peer relationships and parent-child conflict. *Child and Adolescent Social Work Journal, 17*, 275-288.
- Barrera, M. Jr., & Stice, E. (1998). Parent-adolescent conflict in the context of parental support: Families with alcoholic and non-alcoholic fathers. *Journal of Family Psychology, 12*, 195-208.

- Bjorkqvist, K., Lagerspetz, K.M.J., & Osterman, K. (1992). *The Direct and Indirect Aggression Scales*. Vasa, Finland: Abo Akademi University, Department of Social Sciences.
- Bogt, T. ter, Raaijmakers, Q., Vollebergh, W., Wel, F. van, & Sikkema, P. (2003). Youngsters and their musical taste: Musical styles and taste groups. *Netherlands' Journal of Social Sciences*, 39, 35-52.
- Caughlin, J.P., & Malis, R.S. (2004). Demand/withdraw communication between parents and adolescents: Connections with self-esteem and substance use. *Journal of Social and Personal Relationships*, 21, 125-148.
- Cooper, C.R. (1988). Commentary: The role of conflict in adolescent-parent relationships. In W.A. Collins & M.R. Gunnar (Eds.), *Minnesota Symposia on Child Psychology, Vol. 21. Development during the transition to adolescence* (pp. 181-187). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Cooper, C.R., Grotevant, H.D., & Condon, S.M. (1983). Individuality and connectedness in the family as a context for adolescent identity formation and role-taking skill. *New Directions for Child Development*, 22, 43-59.
- DeKovic, M., Noom, M.J., & Meeus, W. (1997). Expectations regarding development during adolescence: Parental and adolescent perceptions. *Journal of Youth and Adolescence*, 26, 253-272.
- Edwards, G., Barkley, R.A., Laneri, M., Fletcher, K., & Metevia, L. (2001). Parent-adolescent conflict in teenagers with ADHD and ODD. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 29, 557-572.
- Friedman, A.S. & Utada, A.T. (1992). The family environments of adolescent drug abusers. *Family Dynamics of Addiction Quarterly*, 2, 32-45.
- Furman, W., & Buhrmester, D. (1992). Age and sex differences in perceptions of networks of personal relationships. *Child Development*, 63, 103-115.
- Galambos, N.L., Sears, H.A., Almeida, D.M., & Kolaric, G.C. (1995). Parents' work overload and problem behavior in young adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, 5, 201-223.
- Granic, I., & Hollenstein, T. (2003). Dynamic systems methods for models of developmental psychopathology. *Development and Psychopathology*, 15, 641-669.
- Granic, I., Hollenstein, T., Dishion, T.J., & Patterson, G.R. (2003). Longitudinal analysis of flexibility and reorganization in early adolescence: A dynamic systems study of family interactions. *Developmental Psychology*, 39, 606-617.
- Hu, L.T., & Bentler, P.M. (1999). Cut-off criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6, 1-55.
- Jewell, J.D., & Stark, K.D. (2003). Comparing the family environments of adolescents with conduct disorder or depression. *Journal of Child and Family Studies*, 12, 77-89.
- Kline, R.B. (1998). *Principles and practice of structural equation modeling*. New York, NY: Guilford.
- Kovacs, M. (1985). The Children's Depression Inventory. *Psychopharmacology Bulletin*, 21, 995-998.
- Kurdek, L.A. (1995). Predicting change in marital satisfaction from husbands' and wives' conflict resolution styles. *Journal of Marriage and the Family*, 57, 153-164.
- Kurdek, L.A. (1994). Conflict Resolution Styles in Gay, Lesbian, Heterosexual Nonparent, and Heterosexual Parent Couples. *Journal of Marriage and the Family*, 56, 705-722.
- Laursen, B. (1995). Conflict and social interaction in adolescent relationships. *Journal of Research on Adolescence*, 5, 55-70.
- Laursen, B. (1993). The perceived impact of conflict on adolescent relationships. *Merrill-Palmer Quarterly*, 39, 535-550.
- Maggs, J.L., & Galambos, N.L. (1993). Alternative structural models for understanding adolescent problem behavior in two-earner families. *Journal of Early Adolescence*, 13, 79-101.
- Meeus, W., Akse, J., Branje, S.J.T., Bogt, T. ter, Delsing, M., Doorn, M. van, e.a. (2004). *Codeboek van het onderzoeksproject Conflicts and Management of Relationships (CONAMORE). Eerste meetronde: 2001*. (Ongepubliceerd manuscript.) Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Mills, R.S.L., & Grusec, J.E. (1988). Socialization from the perspective of the parent-child relationship. In D.F. Hay & S. Duck (Eds.), *Handbook of personal relationships: Theory, research and interventions* (pp. 177-191). Oxford: Wiley.
- Muris, P., Merkelbach, H., Schmidt, H., & Mayer, B. (1998). The revised version of the Screen for Child Anxiety Related Emotional Disorders (SCARED-R): Factor structure in normal children. *Personality and Individual Differences*, 26, 99-112.
- Muris, P., & Steerneman, P. (2001). The revised version of the Screen for Child Anxiety Related Emotional Disorders (SCARED-R): First evidence for its reliability and validity in a clinical sample. *British Psychological Society*, 40, 35-44.
- Noack, P., & Puschner, B. (1999). Differential trajectories of parent-child relationships and psychosocial adjustment in adolescents. *Journal of Adolescence*, 22, 795-804.
- Pelton, J., & Forehand, R. (2001). Discrepancy between mother and child perceptions of their relationship: I. Consequences for adolescents considered within the context of parental divorce. *Journal of Family Violence*, 16, 1-15.
- Pinquart, M., & Silbereisen, R.K. (2002). Changes in adolescents' and mothers' autonomy and connectedness in conflict discussions: An observation study. *Journal of Adolescence*, 25, 509-522.
- Protinsky, H., & Shilts, L. (1990). Adolescent substance use and family cohesion. *Family Therapy*, 17, 173-175.
- Robin, A.L., & Foster, S.L. (1989). *Negotiating parent-adolescent conflict: A behavioral-family systems approach*. New York: Guilford.
- Rubenstein, J.L., & Feldman, S.S. (1993). Conflict-resolution behavior in adolescent boys: Antecedents and adaptational correlates. *Journal of Research on Adolescence*, 3, 41-66.
- Shek, D.T.L. (1997). The relation of parent-adolescent conflict to adolescent psychological well-being, school adjustment, and problem behavior. *Social Behavior and Personality*, 25, 277-290.
- Smetana, J.G. (1989). Adolescents' and parents' reasoning about actual family conflict. *Child Development*, 60, 1052-1067.
- Tucker, C.J., McHale, S.M., & Crouter, A.C. (2003). Conflict resolution: Links with adolescents' family relationships and individual well-being. *Journal of Family Issues*, 24, 715-736.
- Volk, R.J. (1989). Family systems of adolescent substance abusers. *Family Relations*, 38, 266-272.
- Wasserman, G., Miller, L.S., Pinner, E., & Jaramillo, B. (1996). Parenting predictors of early conduct problems in urban, high-risk boys. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 35, 1227-1236.
- Wijsbroek, S.A.M., Hale, W.W., Raaijmakers, Q., & Muris, P. (2005). De validiteit van de Screen for Child Anxiety Related Emotional Disorders (SCARED) in een Nederlandse adolescentenpopulatie. *Nederlands Tijdschrift voor de Psychologie*, 60.